

УДК 378:347.96]:005.336.5

О. І. Браткова,

аспірант

(Київський університет імені Бориса Грінченка)

o.bratkova@kubg.edu.ua

ORCID: 0000-0001-8408-9935

НАУКОВІ ПІДХОДИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

В результаті дослідження проблеми формування готовності майбутнього юриста до професійної взаємодії встановлено, що можливість системного вивчення процесу підготовки та розробки її моделі у формуванні особистості сучасного майбутнього юриста, забезпечується цілісністю та системністю цього процесу через реалізацію наступних наукових підходів, а саме: особистісно-орієнтованого, аксіологічного, компетентнісного та діяльнісного підходів. З'ясовано, що в результаті застосування вищезгаданих наукових підходів формуються важливі як і особистісні якості майбутнього фахівця-юриста, так і його професійні знання, вміння та навички, зокрема: активність, творчість, самовдосконалення, орієнтація в етичних, моральних та правових цінностях.

Ключові слова: вища освіта, підготовка юристів, професійна взаємодія, наукові підходи, системний, особистісно-орієнтований, аксіологічний, компетентнісний, діяльнісний.

Постановка проблеми. Професійна діяльність юриста орієнтована на елементарні норми загальнолюдської моралі, які регулюють людські відносини на засадах взаємної поваги, гуманності, справедливості. Дотримання цих норм передбачає ефективну діяльність юриста на користь суспільства, держави та людей. Це, у свою чергу, потребує спеціальної підготовки фахівців різного профілю правової роботи, формування цілісної системи професійних знань на основі науково-методологічних підходів з урахуванням сучасних інноваційних методик та технологій.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Зауважимо, що про професіоналізм фахівця юридичної галузі свідчить і той факт, що поряд із його практичною діяльністю виділяють наукову (де досліджуються і аналізуються нові знання про юридичну теорію і практику) та освітню (у процесі якої здійснюється підготовка майбутніх фахівців юридичного профілю). Аналіз досліджень наступних науковців (А. Білоножко, В. Гришко, М. Ковальов, Н. Кожем'яко, В. Ситянін та ін.) переконує, що процес підготовки майбутніх фахівців у досліджуваній галузі спрямований на формування їхньої різносторонньої компетентності і професіоналізму. Професійність вказує й на те, що здобувши спеціальну освіту, працівник може здійснювати кваліфікаційну діяльність за визначеним колом посад, які передбачають ще й спеціалізацію знань у певній галузі права. Іншими словами, неможливість виконувати функції юриста без відповідних знань та умінь, навичок, а іноді й без певного досвіду юридичної роботи, вимагає створення спеціалізованої системи професійної підготовки для забезпечення сфери юридичної діяльності кадровим потенціалом.

Мета статті. Опрацьовані наукові дослідження, проведені спостереження навчального процесу та практичної діяльності фахівців права дали підстави для окреслення особливостей підготовки майбутнього юриста. Зокрема: багатогранність, інтегрованість та суб'єктність галузі майбутньої професійної діяльності. Підґрунтям для такого висновку виступили, насамперед, такі науково-педагогічні підходи до розв'язання проблеми фахової підготовки юристів, які задовольняють як у традиційній, так і в інноваційній площині: системний, аксіологічний, особистісно-орієнтований, компетентнісний та діяльнісний.

Виклад основного матеріалу. У філософській літературі (В. Афанасьєв, Л.-фон Берталанфі, І. Блауберг, В. Садовський, Е. Юдін та ін.) *системний підхід* розглядається як напрям наукового пізнання і практики, в основі якого лежить дослідження об'єкта як системи, яка вивчається переважно під кутом зору внутрішніх і зовнішніх її властивостей і зв'язків, які обумовлюють цілісність об'єкту, його внутрішню організацію й функціонування. Цей підхід діє на всьому полі наукового знання і використовується різними галузями. Так, у дослідженнях професійної педагогіки його реалізація забезпечує можливість розробки цілісних інтеграційних моделей навчання, виявляти основні функції, елементи, компоненти, їх зв'язки і відношення, системотвірні фактори та умови їх функціонування в статичному й динамічному аспектах.

Взаємозв'язок фактів і явищ педагогічного процесу, взаємодія ситуацій, компонентів навчання і виховання об'єктивно вимагає всебічного аналізу всієї системи. Аналіз вивчення наукових розробок у досліджуваній сфері дав підстави зробити висновок, що підготовка майбутніх юристів до професійної взаємодії має складати цілісну динамічну систему, яка включає окремі структурні й функціональні компоненти, взаємозалежні зв'язки між ними, педагогічні умови існування. Відповідно і процес підготовки має бути спрямований на формування висококваліфікованого компетентного фахівця, який оволодів системою професійно-орієнтованих знань, умінь та навичок.

У межах дослідження предмету (формування готовності до професійної взаємодії майбутнього юриста) окрім означених результатів навчання важливо формувати професійне системне мислення, яке сприяє

умінню варіативно будувати і коригувати професійну діяльність, віднаходити оптимальні поєднання доцільних, гуманістично спрямованих засобів, форм і методів взаємодії з оточуючими, уміння регулювати власну професійну діяльність, з доцільність професійних дій, що зменшуватиме елемент стихійності. Аналіз наукових досліджень у галузі підготовки майбутніх юристів (О. Конуп, І. Марчук, В. Рижиков, Т. Трегубенко та ін.) показав, що системний підхід цієї підготовки є методологічним механізмом вивчення формування майбутнього юриста як складної, багаторівневої системи, яка характеризується своїми компонентами, показниками, функціональними особливостями, ієрархією побудови, відповідністю взаємозв'язків, динамікою розвитку.

Реалізація *особистісно орієнтованого* підходу передбачає, з одного боку орієнтацію освітнього процесу, зокрема професійної підготовки майбутніх юристів на загальну мету – розвиток особистості студента як фахівця у галузі права, а з іншого – шлях реалізації цієї мети – суб'єкт-суб'єктна взаємодія всіх учасників навчально-виховного процесу і, безпосередньо, відносин студент-викладач.

Навчання за новими стандартами потребує істотної перебудови роботи викладачів в бік її індивідуалізації, що потребує більш глибокої спеціалізації самих викладачів. Це зумовлює суб'єкт-суб'єктний рівень зв'язків, однак тут же криються витоки специфічних рис суб'єкта. Визначальними є не лише знання та вміння викладача, а й власне уміння направити їх на розвиток особистості студента [1]. Тобто, майбутній юрист, як суб'єкт навчання, є кінцевим адресатом системи педагогічних дій. Особистісно орієнтований підхід підготовки відображає дуальність суб'єкта навчання: з одного боку елемент системи педагогічного виміру навчальних змін, а з іншого – особистість, яка переживає визначені зміни в міру виконання навчальних задач. І саме зміни особистості визначають якісний розвиток педагогічного процесу як соціально-орієнтованої системи. Таким чином, реалізація нових вимог до професійної підготовки майбутніх юристів у ВНЗ можлива за багатьох умов особистісно-орієнтованого підходу, але серед них першочерговими постають: оновлення структури і змісту професійної освіти за умов інтеграції знань гуманітарних дисциплін; впровадження інноваційних педагогічних технологій, орієнтованих на реалізацію завдань формування такого фахівця, який здатний ефективно працювати в динамічно-змінюваному середовищі. Тому ми пропонуємо впровадити спецкурс "Основи професійної взаємодії юриста" як дисципліну за вибором студента.

Аксіологічний підхід дає змогу акцентувати можливості та ресурси навчального процесу з підготовки майбутніх юристів на розвиток загальнолюдських, професійних та особистісних цінностей, він є фундаментом для конструювання випускниками свого внутрішнього світу, аксіосфери, стійкої життєвої позиції та ефективної професійної діяльності. Таку позицію у необхідності формування системи ціннісних орієнтацій фахівців галузі права визначено нами на основі аналізу теоретичних та практичних розробок досліджень М. Городиського, С. Сливки, В. Рижикова, О. Тюріна та ін.

У межах цього підходу цінності розглядаються як основа регуляції людської поведінки, навчальної і професійної діяльності, прийняття рішень у ситуаціях вибору, дає змогу аналізувати процес формування системи знань, умінь, навичок через детермінацію ціннісного ставлення педагога й учня до змісту і результатів власної діяльності, професійних ролей і позицій. Цінності є складним соціально-психологічним утворенням, у якому поєднуються цільова і мотиваційна спрямованість орієнтацій. Аксіологізація навчання забезпечує зміщення акцентів із зовнішніх аспектів управління процесом формування знань, умінь і навичок на внутрішні фактори активізації ціннісно-сислової сфери, самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців. У "Правилах поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України" зазначається на важливості і необхідності формування моральних цінностей, єдності переконань і поглядів у сфері професійної етики та службового етикету, орієнтованих на професійно-етичний еталон поведінки дотримання професійно-етичних вимог до службової, позаслужбової та антикорупційної поведінки; виховання високоморальної особистості працівника, яка відповідає етичним нормам і принципам, загальнолюдській і професійній моралі; навички взаємодії з трудовими колективами, громадськими організаціями, населенням з урахуванням норм і принципів професійної та службової етики [2: Правила].

Компетентнісний підхід ґрунтується на визнанні професійних ціннісних орієнтацій майбутніх юристів, як результату професійної підготовки у ВНЗ. Теоретичні положення про запровадження компетентнісного підходу до дослідження процесу сучасної професійної підготовки фахівців знаходимо в роботах Н. Бібік, І. Зимньої, О. Дубасенюк, Н. Кічук, С. Лісової, О. Пометун та ін. Вивчення формування компетентності у підготовці юристів також представлені у низці наукових розвідок (А. Білоножко, В. Гришко, М. Ковальов, М. Криський, Й. Солодуха, О. Уваркін та ін.).

Аналіз сутності професійної взаємодії дозволив встановити, що вона у своїй основі має домінують суб'єктивного фактора, тобто за своєю суттю є конструктивною. До об'єктивних чинників можна віднести систему формування компетентності у професійній взаємодії, яка передбачає педагогічно доцільну її організацію через активне включення студентів у практико-орієнтовану проектну діяльність, що має своїм наслідком зміну суб'єктів освітнього процесу вишу взагалі і їх компетентності, зокрема [3]. Структура розглянутої взаємодії включає її сфери і вектори, які мають бути враховані при розробці авторської системи

формування готовності (компетентності) майбутнього фахівця до професійної взаємодії.

У межах нашого дослідження реалізація цього підходу полягає у конструюванні такого навчального процесу, який зводиться не лише до опанування професійних знань, умінь, навичок і наявності професійних цінностей, а й передбачає їхню актуалізацію та мобільність майбутнього юриста в розв'язанні професійних проблем, виконанні професійних завдань на високому рівні. З цією метою нами пропонується застосування інтерактивних педагогічних технологій та кейс-методу.

Зміст *діяльнісного підходу* полягає у тому, що людська психіка не тільки проявляється, але і формується у діяльності. І застосування цього підходу дозволяє ґрунтовно дослідити механізми формування структурних компонентів діяльності, простежити взаємозумовленість між її елементами, з'ясувати необхідні умови її організації тощо.

У межах нашого дослідження діяльнісний підхід у підготовці майбутніх юристів до професійної взаємодії реалізується через організацію навчальної діяльності її суб'єктів (викладачів, студентів) з метою досягнення визначеної цілі – оволодіння професійно спрямованими знаннями, вміннями, навичками відповідно до кваліфікаційних вимог, потреб і запитів майбутньої практичної діяльності. Необхідно зазначити, що діяльність кожної юридичної спеціальності містить у собі такі аспекти організації і здійснення професійної взаємодії:

- соціальна (профілактично-виховна) діяльність (охоплює соціальний аспект у діяльності працівника правоохоронних органів і включає необхідність у взаємодії з громадянами організацію і проведення профілактичних заходів, правову пропаганду, участь у перевихованні правопорушників для повернення їх до соціальної норми поведінки);
- пошукова (пізнавальна) діяльність (характеризується організацією взаємодії з різною категорією суб'єктів з метою збору вихідної інформації, її аналізу з встановленням ступеня вагомості і необхідності для виконання професійних завдань; питома вага найбільш висока в діяльності слідчого, оперативного працівника, судді);
- реконструктивна діяльність (передбачає поточний і завершальний аналіз всієї зібраної інформації у справі і висунання на базі її синтезу, аналізу для розробки робочих версій, планування роботи, презентації інтересів клієнтів тощо);
- комунікативна діяльність (включає організацію взаємодії з різними категоріями людей для вирішення професійних завдань, особливо велику питому вагу має у діяльності адвокатів, оперативних працівників);
- організаційна діяльність (характеризується проявом вольових дій по реалізації й перевірці робочих версій і планів; умінням організації людей у групах, самоорганізованості). Аналіз виділених аспектів зумовлює вирішення об'єктивної потреби в підготовці майбутнього фахівця у досліджуваній сфері фахівця крім озброєння необхідними фаховими знаннями створити сприятливі умови для забезпечення активного включення самого студента у процес професійно-орієнтованої діяльності. Реалізація цієї мети можлива за умов організації *практико-орієнтованого навчання* майбутнього юриста, яке передбачає те, що суб'єкт навчання із самого початку ставиться в діяльнісну позицію, яка забезпечується впровадженням професійно-орієнтованих форм організації навчального процесу та передбачає не лише практичну орієнтацію окремих навчальних дисциплін, а й зміст усієї його підготовки у ВНЗ.

Впровадження практико-орієнтованого підходу вимагає створення викладачами середовища, в якому студенти мають можливість виявити і реалізувати свій інтерес до пізнання, зробити його усвідомленою потребою в саморозвитку, власній професійній та соціальній адаптації. У нашому дослідженні одним із основних засобів реалізації практико-орієнтованого підходу є розробка і впровадження практико-орієнтованих завдань, з неодмінною умовою їх застосування – розробкою коректних умов і правил їх виконання. Також для досягнення мети формування готовності майбутніх юристів до професійної взаємодії розроблявся для студентів і окремо створювався самими студентами комплекс практико-орієнтованих проєктів, котрі, на нашу думку, є результатом індивідуальної або колективної професійно-орієнтованої діяльності.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Отже, аналіз проблеми формування готовності майбутнього юриста до професійної взаємодії показав, що можливість системного вивчення процесу підготовки та розробки її моделі у формуванні особистості сучасного майбутнього юриста, забезпечується цілісністю та системністю цього процесу. Сутнісними характеристиками майбутнього фахівця-юриста виступають активність, творчість, самовдосконалення, орієнтація на власний розвиток, процеси самоорганізації та саморозвитку, їх постійна взаємодія з оточуючим середовищем, що спонукає до становлення нових якостей особистості, які відбуваються на основі впровадження особистісно орієнтованого підходу; визнання особистості як вищої цінності, орієнтація її в етичних, моральних, екологічних, правових, професійних цінностях має здійснюватися на позиціях аксіологічного підходу в освіті; визнання діяльності основою, засобом і вирішальною умовою розвитку особистості у формуванні необхідної професійної компетентності фахівця з позицій компетентнісного і діяльнісного підходу.

Тому, **перспективу нашого подальшого дослідження** вбачаємо у розробці структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх юристів до професійної взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Педагогічні технології: [навчальний посібник для вузів] / [Нісімчук А. М., Падалка О. С., Смолук І. О., Шпак О. Т.]. – К.: Видавництво "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 1995. – 234 с.
2. "Правила поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://f3.naiu.kiev.ua/pravy-la-povedinky-prof-etika.html>.
3. Циба В. Аналіз понять теорії особистості: соціальна настанова, соціальна установка, атитюд [Електронний ресурс] / В. Циба. – Режим доступу: http://www.vmurol.com.ua/index.php?idd=us_publication&group=4&us_publication=665.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Pedahohichni tekhnolohii [Pedagogical Technologies]: [navchal'nyi posibnyk dlia vuziv] / [Nisimchuk A. M., Padalka O. S., Smolyuk I. O., Shpak O. T.]. – K.: Vydavnytstvo "Ukrains'ka entsyklopediia" im. M. P. Bazhana, 1995. – 234 s.
2. "Pravy-la povedinky ta profesiinoi etyky osib riadovoho ta nachal'nyts'koho skladu orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy" [Rules of Conduct and Professional Ethics of the Ordinary and Commander Officials of the Bodies of Internal Affairs of Ukraine] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://f3.naiu.kiev.ua/pravy-la-povedinky-prof-etika.html>.
3. Tsyba V. Analiz poniat' teorii osobystosti: sotsial'na nastanova, sotsial'na ustanovka, atytiud [Analysis of the Concepts of the Theory of Personality: Social Guidance, Social Setting, Attitude] [Elektronnyi resurs] / V. Tsyba. – Rezhym dostupu: http://www.vmurol.com.ua/index.php?idd=us_publication&group=4&us_publication=665.

Браткова Е. И. Научные подходы в подготовке будущих юристов к профессиональному взаимодействию.

В результате анализа проблемы формирования готовности будущего юриста к профессиональному взаимодействию установлено, что возможность системного изучения процесса подготовки и разработки ее модели в формировании личности современного будущего юриста, обеспечивается целостностью и системностью этого процесса через реализацию следующих научных подходов, а именно: личностно-ориентированного, аксиологического, компетентностного и деятельностного подходов. Установлено, что в результате применения вышеупомянутых научных подходов формируются важные как и личностные качества будущего специалиста-юриста, так и его профессиональные знания, умения и навыки, в частности: активность, творчество, самосовершенствование, ориентация в этических, моральных и правовых ценностях.

Ключевые слова: *высшее образование; подготовка юристов; профессиональное взаимодействие; научные подходы; системный; личностно-ориентированный; аксиологический; компетентностный; деятельностный.*

Bratkova O. I. Scientific Approaches for Preparing Future Lawyers to Professional Interaction.

The professional activity of a lawyer is focused on elementary norms of the general human morality, which regulate human relations on the basis of mutual respect, humanity, justice. Compliance with these norms provides the effective work of a lawyer in favour of the society, state and people. This, in turn, requires the special training of specialists in a different profile of a legal work, the formation of a whole system of professional knowledge on the basis of the scientific and methodological approaches, taking into account modern innovative techniques and technologies.

The analysis of the following scholars' researches (A. Bilonozhko, V. Gryshko, M. Kovaliov, N. Kozhemiako, V. Sytianin, etc.) convinces that the process of training the future specialists in the investigated branch is aimed at the formation of their comprehensive competence and professionalism.

As a result of researching the problem of formation the future lawyer's readiness to professional interaction, it has been established that the possibility of systematically studying the process of preparing and developing its model in shaping the personality of a contemporary future lawyer is ensured by the integrity and systemic nature of this process through the implementation of the following scientific approaches, namely: personally oriented, axiological, competency and activity approaches. It is revealed that as a result of applying the aforementioned scientific approaches important personal qualities of the future specialist-lawyer and his professional knowledge, skills and abilities are formed, in particular: activity, creativity, self-improvement, and orientation in ethical, moral and legal values.

Key words: *higher education, training of lawyers, professional interaction, scientific approaches, systemic, personally oriented, axiological, competent, active.*